

Analiza i reinterpetacija odjeće s portreta carice Sissi autora Franz Xaver Winterhaltera (1865.)

Prlina, Bruna

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Textile Technology / Sveučilište u Zagrebu, Tekstilno-tehnološki fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:201:213691>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-25**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Textile Technology University of Zagreb - Digital Repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
TEKSTILNO - TEHNOLOŠKI FAKULTET
ZAVOD ZA DIZAJN TEKSTILA I ODJEĆE

ANALIZA I REINTERPRETACIJA ODJEĆE S
PORTRETA CARICE SISI, AUTORA FRANZ XAVER
WINTERHALTERA (1865.)

Diplomski rad

Mentor: prof.dr.sc. Katarina Nina Simončić

Autor: Bruna Prlina,TMD-K

Zagreb, rujan 2019.

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF TEXTILE TECHNOLOGY
TEXTILE AND CLOTHING DESIGN INSTITUTE

ANALYSIS AND REINTERPRETATION OF THE
CLOTHING FROM THE PORTRAIT OF EMPRESS
SISI, BY FRANZ XAVER WINTERHALTER (1865.)

Master's thesis

Mentor: prof.dr.sc. Katarina Nina Simončić

Author: Bruna Prlina,TMD-K

Zagreb, September 2019.

Broj stranica: 40

Broj slika: 33

Broj literarnih izvora: 19

Članovi povjerenstva:

1. Doc. dr. sc. Irena Šabarić, predsjednik/ica
2. Doc. dr. sc. Renata Hrženjak, član/ica
3. Izv. prof. dr. sc. Katarina Nina Simončić, član/ica
4. Doc. dr. sc. Blaženka Brlobašić, zamjenik člana/ice

SAŽETAK

Ovaj diplomski rad na temu analize i reinterpetacije odjeće s portreta carice Elizabete Bavorske, poznate kao Sisi, autora Franza Xavera Winterhaltera, bavi se odijevanjem viših slojeva, tj. aristokracije u zapadnoj Europi te opisuje živahne promjene ženske haljine kroz cijelo stoljeće. Također, uz osvrt na političku situaciju i aktualnosti toga doba, rad se referira na prvu modnu kuću i razvoj visoke mode. Kroz portret carice Elizabete Bavorske analizirat će se odjevni predmet kao artefakt te kao dobar primjer odijevanja iz tog razdoblja. Njegova analiza poslužit će kao osnova za praktični dio rada – reinterpetaciju odjavnog predmeta (haljine) s portreta u stvarnoj veličini.

Ključne riječi: carica Elizabeta, haljina, aristokracija, 19. stoljeće, odijevanje

ABSTRACT

The subject of this paper on the analysis and reinterpretation of clothing from the portrait of Empress Elizabeth of Bavaria, known as Sisi, by Franz Xaver Winterhalter, is the study of the dressing of the upper class, i.e. aristocracy, in Western Europe, and describing the vibrant changes of women's dresses throughout the century. Also, with reference to the political situation and current affairs of the time, the paper refers to the first fashion house and the development of high fashion. The paper will analyze the garment seen on the portrait of Empress Elizabeth of Bavaria as an artifact and as a good example of dressing from this period. This analysis will serve as the basis for the practical part of the work - the reinterpretation of the garment (dress) from the portrait in real size.

Key words: Empress Elizabeth, dress, aristocracy, 19th century, dressing

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. PREGLED 19. STOLJEĆA	2
2.1. POLITIKA I GOSPODARSTVO	2
2.2. UMJETNOST I KULTURA	3
2.3. POLOŽAJ ŽENE U 19. STOLJEĆU	4
3. ODIJEVANJE U 19. STOLJEĆU	5
3.1. POVIJEST ODIJEVANJA	5
3.2. EMPIRE STIL (1800. – 1815.)	6
3.3. ROMANTIZAM (1825. – 1850.)	8
3.4. RAZDOBLJE KRINOLINE (1850. – 1869.)	9
3.5. BUSTLE RAZDOBLJE (1870. – 1900.)	11
3.6. HOUSE OF WORTH – RAZVOJ VISOKE MODE	13
4. CARICA ELIZABETA BAVARSKA	15
4.1. BIOGRAFIJA	15
4.2. STIL ODIJEVANJA	16
5. ANALIZA ODJEVNOG PREDMETA S PORTRETA CARICE ELIZABETE	18
5.1. PORTRET ELIZABETE BAVARSKE FRANZA XAVERA WINTERHALTERA	18
5.2. ANALIZA ODJEVNOG PREDMETA	20
5.3. ANALIZA MODNIH DETALJA	21
5.4. REKONSTRUKCIJA HALJINE	22
6. PRAKTIČNI DIO	23
7. ZAKLJUČAK	35
8. LITERATURA	36
9. IZVORI SLIKA	39
10. POPIS SLIKA – PRAKTIČNI DIO	40

1. UVOD

Razdoblje 19. stoljeća važan je period povijesti. Uz razne izume poput parnog stroja, žarulje i drugih, društvo je napredovalo. Moral i vrijednosti društva također napreduju, žene čak više sudjeluju u ekonomiji i politici, no njihova osnovna uloga i dalje ostaje u kućanstvu. Osim tehnoloških dostignuća, mijenja se i proizvodnja odjeće i odnos prema modi. U ovome radu prikazan je razvoj odjevnih predmeta u tom razdoblju.

Carica Elizabeta Bavarska, poznatija kao Sisi, važna je povijesna ličnost. Već u svoje vrijeme smatrala se modnom ikonom, te su o njoj pisali brojni modni magazini. Vremenom se njezin značaj nije smanjio, štoviše ostala je zapamćena kao jedna od malog broja aristokratkinja s istančanim i elegantnim modnim stilom, te kao žena koja odudara od ostalih po svom cjelokupnom izgledu, stasu i figuri.

Ovaj rad analizira njezinu haljinu prikazanu na portretu Franza Xavera Winterhaltera iz 19. stoljeća, a koju je najvjerojatnije dizajnirao Charles Frederic Worth, osnivač modne kuće House of Worth. Cijeli portret odiše karakterom i stilom carice Sisi, te je postao jedan od glavnih simbola Austrije koji se koristi u promocijske, kulturne i obrazovne svrhe.

Kao praktični dio rada, reinterpetirana je haljina carice Elizabete Bavarske sa spomenutog portreta.

2. PREGLED 19. STOLJEĆA

2.1. POLITIKA I GOSPODARSTVO

Svako povijesno razdoblje ima određeni utjecaj na moderno društvo. Ipak, u 19. stoljeću došlo je do brojnih promjena koje su rezultirale današnjim načinom života. Prije svega to su određena politička i gospodarska događanja, kao što su urbanizam i industrijalizacija. Ovo je bilo vrijeme građanskih revolucija u Europi, gdje se narod počinje masovno buniti protiv aristokracije i time dolazi do ukidanja feudalnog, a postanka građanskog društva. Sukladno tome, stanovništvo sve više naseljava gradove, te oni doživljavaju svoj ubrzani rast i razvoj. Tako se gradovi šire, mijenjaju svoju infrastrukturu i postaju središta znanosti, industrije i raznih otkrića. Stvaraju se novi prometni putevi, novi načini proizvodnje, te se općenito radi na napretku znanosti i tehnologije. „Drugim riječima, vrijeme iznimno jake ekspanzije ljudskog genija, velikih otkrića i nastanka i razvoja mnogih novih znanstvenih disciplina, odnosno bitno nove klasifikacije znanosti u odnosu prema dotadašnjem vremenu.“¹

Prije svega, važno je spomenuti industrijsku revoluciju, proces koji je započeo krajem 18. stoljeća, a u 19. doživio svoj puni procvat. Industrijska revolucija predstavlja prijelaz s ručne na strojnu proizvodnju, a pokrenuo ju je izum parnog stroja. Zahvaljujući ovom izumu, u 19. stoljeću ubrzano se razvijaju željeznički i pomorski promet, koji su omogućili bolje povezivanje ljudi, znanja i vještina. Tako dolazi do izuma modernijih komunikacijskih uređaja (telegraf), napretka medicine, ali i poboljšanja obrade pamuka i modernizacije tekstilne industrije, što je utjecalo na početak masovne proizvodnje odjeće.

U skladu s razvojem novih znanja i tehnologija i prelaskom sa sela u gradove, u narodima se javlja revolucionarni duh i želja za promjenom. Dotadašnja stroga društvena pravila počinju se rušiti, te dolazi do pobuna protiv apsolutističkih vladara i osvještavanja nacionalnog identiteta. Ovo za rezultat ima različite promjene u Europi. Bečki kongres, sastanak predstavnika europskih zemalja koji se održavao od 1814. do 1815. godine, uredio je političke odnose među državama i pokušao održati stabilnost i

---

¹ Maroević, I., *19. stoljeće - tradicija i moderne nacije*, Muzeologija, vol., br. 37, str. 7-14, 2000., str. 8.

mir, nakon nemira koje su uzrokovali Francuska revolucija i Napoleonovi ratovi. Ipak, Bečki kongres imao je konzervativan karakter, te mu je cilj bio obnoviti europske odnose na način prije revolucije, a to se nije slagalo s novim, liberalnim shvaćanjima europskog građanstva. Vladari europskih država, na čelu s ruskim carem Aleksandrom I., austrijskim carem Franjom I. i pruskim kraljem Fridrikom Vilimom III, sklopili su savez (Sveta alijansa) o međusobnoj pomoći na suradnji koji je za cilj imao očuvati odluke Bečkog kongresa i spriječiti narodne revolucije.

No, promjene se ipak događaju. Godina najpoznatija po revolucijama je 1848., kada je došlo do ujedinjavanja njemačkih država, kao i talijanskih, osamostaljenja mnogih europskih država, uspostavljanja liberalne vlasti u Francuskoj, te pobuna naroda u Habsburškoj monarhiji, što je ubrzo dovelo do slabljenja apsolutističke vlasti i uvođenja liberalnije politike i većih građanskih sloboda.

2.2. UMJETNOST I KULTURA

Što se tiče kulture i umjetnosti, 19. stoljeće donijelo je neke nove pravce, koji se isprepliću sa starim stilovima. Početak stoljeća obilježio je umjetnički pravac klasicizam, nastao krajem 18. stoljeća, kao odgovor na rokoko, a koji je karakterističan po strogim pravilima, svečanosti i uzvišenosti, te pravilnim proporcijama, što je naročito vidljivo u slikarstvu. Nasuprot klasicizmu, a kao posljedica stvaranja građanskog društva i osvještavanja važnosti nacionalnih vrednota, javlja se romantizam. Romantičari se više brinu o sadržaju, a manje o formi, te ne žele slijediti pravila.² Ovaj pravac obilježilo je isticanje emocija i maštovitosti. Prisutan je u svim granama umjetnosti, modi, načinu života, a očituje se i kroz odnos šire publike prema kulturi. Tako kazališne predstave više nisu rezervirane samo za najviši stalež, a uživanje u operi, koncertima, književnosti i slikarstvu postaje redovan dio građanskog života. U razdoblju romantizma naglašava se individualnost, osjećaj, ljepota pejzaža i inspiracija umjetnika. Kao odgovor na romantičarsku dramatičnost, nastaje realizam, pravac koji sve prikazuje onakvim kakvo ono jest, bez suvišnih detalja i emocija. Realizam ne uzdiže maštu i umjetnički zanos, već sve promatra na praktičan način, što se očituje i u

---

² Tortora, P., Eubank, K., *Survey of historic costume*, Fairchild books, New York, 2010., str. 328.

temama umjetničkih djela. Na samom kraju 19. stoljeća, ponovno dolazi do promjene, te nastaje impresionizam, stil koji u prvi plan stavlja umjetnikov doživljaj svijeta oko sebe.

2.3. POLOŽAJ ŽENE U 19. STOLJEĆU

Za potpuno razumijevanje načina odijevanja žena u 19. stoljeću, potrebno je prikazati život i položaj žena u društvu u to doba. Žene su oduvijek bile objekti diskriminacije te još i danas traje borba za potpunu ravnopravnost s muškarcima. Različiti utjecaji religija, politike i narodnih običaja u značajnoj su mjeri otežali put do prava glasa, prava na rad, slobodu i svih drugih građanskih i socijalnih prava. Iako je i ranije bilo pokušaja borbe za ravnopravnost, ona u 19. stoljeću postaje raširenija i radikalnija. Razvojem građanstva dolazi do početka organizirane borbe za prava, gdje se žene udružuju u različite udruge i organizacije, tražeći politička prava, obrazovanje i veću slobodu izbora. No, to je tek početak, a žene su i dalje živjele prvenstveno kao kućanice, što je utjecalo na način odijevanja. Različite aktivnosti zahtijevaju različitu odjeću, a kasnije nošenje hlača postaje simbolom ženske ravnopravnosti. „Žena 19. stoljeća prati modu te se neizbježno mora prilagođavati pravilima pristojnosti, a ta pravila bez prestanka postaju sve profinjenija i sve kompliciranija tijekom cijeloga stoljeća. Dan jedne građanke sažima se u nekoliko aktivnosti, a one su uvijek iste: nadzirati dobro održavanje kućanstva, odgoj djece, posjeti, kupovanja, dobrotvorne djelatnosti, pobožne i duhovne aktivnosti, nekoliko izložaba ili koncerata, čajanke, a sve je to isprekidano nizom odijevanja i razodijevanja.“³

---

³ Thomas, C., Örmén C., *Povijest donjeg rublja*, Alfa, Zagreb, 2011., str. 41.

3. ODIJEVANJE U 19. STOLJEĆU

3.1. POVIJEST ODIJEVANJA

Odjeća je u počecima razvoja ljudske civilizacije bila prvenstveno praktične naravi, dakle kako bi prekrila tijelo i zaštitila ga od vremenskih prilika. „U potrazi za uzrocima odijevanja – pojave različitih oblika prekrivanja, zastiranja, ovijanja, oblikovanja, prikrivanja, prerušavanja, pojave ustaljene nošnje i potrebe za odorom, pojave djelovanja poriva za ukrašavanjem itd. – ponajprije se pomišlja na *zaštitu tijela od hladnoće i vlage*.“⁴ No, u relativno kratkom roku odjeća je počela dobivati veće značenje, kao što su pripadnost zajednici, kulturi i religiji, a kasnije postaje načinom izražavanja osobnog stila. Odjeća kroz povijest govori o tome kako su ljudi živjeli, kakve su bile razlike među klasama, te kakva su bila gospodarska događanja. Prema tome koje tkanine su se koristile i na koji način se izrađivala odjeća može se pratiti i razvoj industrije i gospodarstva.

Razvojem industrije i građanskog društva pokreće se masovna proizvodnja mode. Izum stroja za obradu pamuka doprinosi većoj i bržoj proizvodnji pamučnih niti koje se koriste u tekstilnoj industriji.⁵ Također, napreduje razvoj strojeva za izradu čipke, što omogućava i nižu cijenu.⁶ Sredinom 19. stoljeća dolazi do prvih izuma modernijih šivaćih strojeva, a ovdje prije svega treba spomenuti Isaaca Singera, čiji se šivaći stroj mogao proizvoditi za potrebe kućanstava te je bio jeftiniji i jednostavniji za upotrebu.⁷ Uglavnom, industrijalizacija je za tekstilnu industriju značila korištenje sve boljih strojeva i sve veću proizvodnju, a samim time i začetak modne industrije u današnjem smislu riječi. Sva ova događanja zapravo donose „demokratizaciju“ odjeće, a samim time počinju nastajati razlike između „visoke mode“ ili *haute couture*, koja postaje teže dostupna i *ready-to-wear* odjeće koju si može priuštiti veći broj građana.⁸

---

⁴ Galović, M., *Moda: Zastiranje i otkrivanje*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2001., str. 14.

⁵ Tortora, P., Eubank, K., *Survey of historic costume*, Fairchild books, New York, 2010., str. 314.

⁶ Tortora, P., Eubank, K., *Survey of historic costume*, Fairchild books, New York, 2010., str. 330.

⁷ Tortora, P., Eubank, K., *Survey of historic costume*, Fairchild books, New York, 2010., str. 358.

⁸ Riello, G., McNeil, P., *The fashion history reader: global perspectives*, Routledge, London, 2010., str. 269.

U ovo vrijeme odjeća dobiva na značenju kao izraz pripadnosti klasi ili određenom krugu. Također, valja razlikovati odjeću za svaki dan, praktične naravi, te onu za posebne prilike, kao što su određene ceremonije, žalovanje, svečanosti i sl. Ipak, unatoč većoj proizvodnji i dostupnosti, moda i dalje utječe na život žena na način da ih sputava i otežava svakodnevne aktivnosti. Vremenom će se moda početi prilagođavati ženi i njezinim potrebama, no u 19. stoljeću i dalje je u službi pravila pristojnosti i stege.

3.2. EMPIRE STIL (1800. – 1815.)

„Vladavina Napoleona, koji je vodio brigu o građanskom redu i miru, završila je s ekstravagancijama Revolucije, a da nije doista prekinula s modom Direktorija, te označava povratak većoj umjerenosti i suvremenosti.“⁹ Početak 19. stoljeća donosi povratak antičkog utjecaja, kako u modi, tako i u umjetnosti i arhitekturi. Nova moda više se ne ugleda isključivo na aristokratsku, dvorsku, već nastaju novi i moderni stilovi ženske odjeće. „Druga logična posljedica Revolucije i društvene evolucije je to što dvorska odjeća više ne nadahnjuje gradsku.“¹⁰

Ženska silueta se mijenja – struk dobiva novu poziciju, odmah ispod grudi. Haljine, uglavnom izrađene od batista i muslina, sežu do gležnjeva te njihov pad asocira na jonski stup grčkog hrama. Kroz godine variraju ornamenti na haljinama, različite bordure, volani, biseri i drago kamenje. Haljine se nose preko košulja i podsuknje te su vrlo dekoltirane. Rukavi haljine koji su u početku bili veoma kratki ili nabrani, ili duljine do lakta s kopčanjem *à l'anglaise*, mogli su biti i veoma dugački i skupljeni *à la mameluck*, s nekoliko orukvica.¹¹ Boja haljine uglavnom je nježna, bijela, žuta, a kasnije postaju popularne jarke boje poput mak crvene, ružičaste, crne i jarko zelene.

Na početku stoljeća, ispod haljine nije se nosilo mnogo, već rublje postaje jednostavnije. „Stari kruti steznik odbačen je zbog svoje pretjerane usiljenosti. Umjesto njega nosi se lagan i savitljiv steznik od platna, od pamučnog pikea, od batista ili, rjeđe,

---

⁹ Grau, F., *Povijest odijevanja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2008., str. 77.

¹⁰ Grau, F., *Povijest odijevanja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2008., str. 77.

¹¹ Boucher, F., *20,000 years of fashion: The history of costume and personal adorning*, Harry N. Abrams, New York, 1987., str. 346.

od sijamske pamučne tkanine, ili pak neka vrst maramice što se veže na leđima, među ramenima. A čak se, u nekim slučajevima, steznik više uopće ne nosi.¹² Za razliku od teške i komplicirane konstrukcije donje odjeće iz 18. stoljeća, rublje empire stila omogućava ženama veći osjećaj udobnosti i lakše kretanje.

Uz haljinu se zimi nose *douillettes* i *redengot* ogrtači kao i popularna *Spencer* jakna kratkih ili dugih rukava. Nezaobilazan modni dodatak su i šalovi. Oni su se uglavnom izrađivali od kašmira no često se za njihovu izradu koristio muslin, perkal ili gaza. Šalovi su bili često bogato izvezeni ili istkani u nekom uzorku, najčešće cvjetnom.

Vrlo popularni modni dodaci bile su dugačke, kožne ili svilene, rukavice koje su sezale do nadlaktica. U rukama su se nosili krznjeni mufovi i torbice. *Reticules* ili *indispensibles* bile su male torbice, često s uzicom na vrhu.¹³ Pripadnice aristokracije nosile su broševe, malene satove pričvršćene na haljine te narukvice koje su se nosile na nadlakticama poput žena na antičkim vazama i freskama.¹⁴ Nose se različite kape, turbani, *bonnet* šeširi koji se ukrašavaju raznim ornamentima i vrpčama. Obuća je jednostavna i ravna, te pristaje bojom na odjeću. Najčešće je izrađena od satena, kože ili baršuna.

Slika 1. Prikaz haljina u empire stilu, Harriet i Elisabeth Binney, 1806. godina

¹² Thomas, C., Örmən C., *Povijest donjeg rublja*, Alfa, Zagreb, 2011., str. 38.

¹³ Tortora, P., Eubank, K., *Survey of historic costume*, Fairchild books, New York, 2010., str. 319.

¹⁴ Tortora, P., Eubank, K., *Survey of historic costume*, Fairchild books, New York, 2010., str. 319.

3.3. ROMANTIZAM (1825. – 1850.)

U razdoblju između Empire stila i romantizma događaju se blage ali brze promjene. Struk se lagano spušta, suknja se širi i podiže. Rub suknje postaje sve više ukrašen volanima, vrpcama i čipkom. Na vrhuncu romantizma haljine odišu maštovitošću te više ne sputavaju u mjeri u kojoj su to činile prije.¹⁵ Naglasak cijeloga razdoblja je na emocijama, impresiji i osjećajnosti. Također, u ovome razdoblju pojavljuje se modni tisak koji diktira modu te publikacije modnih krojeva. Modni časopisi jasno su prikazivali utjecaj pariškog stila na žensku modu.¹⁶

Haljina romantizma naglašava ženski struk te naginge X - silueti. Na početku razdoblja izrez je u obliku slova V, zatim *bertha* ovratnik, te se kasnije postepeno širi prema „lađa“ izrezu. Rukavi pomažu stvoriti izgled X – siluete, na početku svojim širenjem, a kasnije laganim „ispuhivanjem“. Neki od tipova rukava su *bishop*, *en bouffant*, *en sabot*, *gigot*, *Marie* i dr. Haljine se u časopisima često prikazuju prema njihovoj namjeni te kao rezultat nastaju jutarnja i dnevna haljina, haljina za šetnju, kočiju i večeru te svečana haljina za bal ili drugu ceremoniju.¹⁷ Tkanine za izradu haljina najčešće su muslin, merino vuna, batist te pamučno platno s uzorkom. Bogate pripadnice društva nerijetko su ukrašavale haljine dragocjenim kamenjem, raznim perlicama i biserima, metalnim nitima i vezom. Obrubi su uglavnom uključivali nabiranje traka ili tkanine, volane, pletenice ili valoviti, *scallop*, rub.¹⁸

Kako bi se postigla ova silueta, u modu se vraća korzet koji se čvrsto veže naglašavajući struk. Ostali elementi ženskog donjeg rublja uključuju *chemise* košulju, pumperice i puno slojeva podsuknje.¹⁹ Kako bi donji dio bio još veći, žene počinju nositi bustle koji se kasnije razvija u krinolinu 1842. godine.

U modu se vraćaju šalovi, najčešće četvrtastog oblika i izrađeni od kašmira. Pelerina i plašt nose se preko haljina. Često su ukrašeni krznom i bogatim vezom i obrubom. Od modnih dodataka vrlo su popularni *bonnet* šeširi koje su krasile bogate

---

¹⁵ Byrde, P., *Nineteen century fashion*, B. T. Batsford Limited, London, 1992., str. 38.

¹⁶ Tortora, P., Eubank, K., *Survey of historic costume*, Fairchild books, New York, 2010., str. 330.

¹⁷ Tortora, P., Eubank, K., *Survey of historic costume*, Fairchild books, New York, 2010., str. 332.

¹⁸ Tortora, P., Eubank, K., *Survey of historic costume*, Fairchild books, New York, 2010., str. 336.

¹⁹ Tortora, P., Eubank, K., *Survey of historic costume*, Fairchild books, New York, 2010., str. 331.

vrpce i ukrasne trake. Također, nosile su se beretke ili posebni šeširi s perjem koji su navodno inspirirani modom renesanse.²⁰ Nakon 1835. volumen šešira se smanjuje te oni postaju sve manji i jednostavniji.²¹

Slika 2. Prikaz haljina u stilu romantizma

3.4. RAZDOBLJE KRINOLINE (1850. – 1869.)

Razdoblje od 1850. do 1869. godine naziva se razdobljem krinoline. Uzastopno povećanje romantičarske suknje rezultiralo je bezbrojnim slojevima uštrkane podsuknje te je bilo potrebno jednostavnije rješenje za volumen haljine. U ovome razdoblju krinolina, čiji nastanak se pripisuje engleskom dizajneru Charlesu Fredericku Worthu, donosi pravo osvježenje. Industrijalizacija je na vrhuncu, šivaće mašine omogućavaju bržu proizvodnju odjevnih predmeta poput ready-made ženskih ogrtača i podsuknje s obručem, odnosno, krinoline. Nove tkanine nastajale su gotovo svakodnevno,

---

²⁰ Boucher, F., *20,000 years of fashion: The history of costume and personal adoration*, Harry N. Abrams, New York, 1987., str. 367.

²¹ Boucher, F., *20,000 years of fashion: The history of costume and personal adoration*, Harry N. Abrams, New York, 1987., str. 368.

kombinacije različitih vlakana omogućavaju nebrojene nove tkanine.²² Također, ovo razdoblje donosi još više modnih publikacija s ilustracijama u boji te fotografije koje danas služe kao relevantan izvori povijesti odijevanja.

Na početku razdoblja, haljina se i dalje sastoji od dva dijela. Tkanine koje se koriste za izradu najčešće su taft, svila, muslin i barege (kombinacija svile i vune). Izum sintetičkog bojila donosi široki spektar novih boja, a najpopularnije bile su zelena, plava i crvena. Ovratnik dnevnih haljina najčešće je vrlo visok dok su kod svečanih haljina ramena gotovo skroz spuštena. Rukavi su široki, često u *pagoda* stilu – uski uz rame te se naglo šire prema zglobu. Pred kraj 60-ih godina suknja se mijenja – za razliku od prethodnih razdoblja, tkanina se više ne nabire već se sve češće kroji kružno.²³ Još jedna promjena događa se u ovome razdoblju a to je tzv. *princess dress*. To je haljina koja se više ne kroji u dva dijela već je iskrojena iz jednog. Najčešće se radi o večernjim i svečanim haljinama.

Zbog velike neudobnosti odjeće, svjetske feministice rade reformu haljine. Bloomer kostim sačinjavao se od širokih hlača koje podsjećaju na one turske, preko kojih se nosila haljina do koljena. Ova modna kombinacija nosila se u SAD-u, Njemačkoj, Švicarskoj, Engleskoj i Nizozemskoj. Iako reforma nije u potpunosti prihvaćena, Bloomer kostim odijeva se za gimnastiku i sport.²⁴

Od donjeg rublja nose se pumperice i *chemise* košulja ispod korzeta i krinoline, zatim korzet i krinolina te *camisole* iznad korzeta. Krinoline su se najčešće izrađivale od kitove kosti ili željeznih obruča koje su pridržavale platnene trake, često od lana, ili su se ušivali u tkaninu. Oblik i veličina krinoline prilagođavali su se modnim trendovima. Krinolina traje gotovo 15 godina te unutar toga razdoblja prolazi različite izmjene. Vrhunac doseže 60-ih godina kada izgleda poput pčelinje košnice.²⁵ Oko 1866. godine pojavljuje se polu – krinolina koja je spljoštena varijacija originalne krinoline.

---

²² Boucher, F., *20,000 years of fashion: The history of costume and personal adoration*, Harry N. Abrams, New York, 1987., str. 378.

²³ Tortora, P., Eubank, K., *Survey of historic costume*, Fairchild books, New York, 2010., str. 365.

²⁴ Tortora, P., Eubank, K., *Survey of historic costume*, Fairchild books, New York, 2010., str. 356.

²⁵ Laver, J., *Costume and fashion: A concise history*, Thames and Hudson world of art, London, 2012., str. 188.

Slika 3. Prikaz krinoline, oko 1860. godine

Modni dodaci nisu bitno drugačiji od prošlog razdoblja. „Šalovi od muslina, svile ili čipke ljeti, a kašmira zimi, izmjenjuju se s kratkim ogrtačima ukrašenim visokim krilcem od čipke ili konca, tzv. *pardessus*, strukiranom jaknicom koja se širi preko krinoline, tzv. *burnous*, nadahnutom osvajanjem Alžira, ili *rotonde*, velike vatirane pelerine koje sežu do stopala.“²⁶ Popularne su kapice od muslina i slamnati šeširi, kao i lepeze i suncobrani.

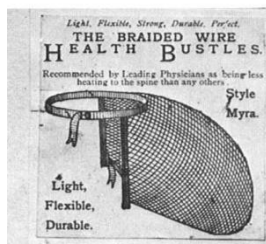
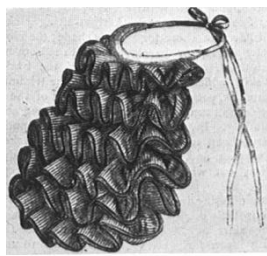
3.5. BUSTLE RAZDOBLJE (1870. – 1900.)

Ovo razdoblje obilježavaju nove promjene i događanja. Feminizam jača, žene su više uključene u radnu snagu te se počinju sve više baviti sportom, posebno bicikliranjem. Razdoblje 70 – ih godina naziva se i La Belle Epoque. Također, promjene su vidljive i u ženskoj silueti. X – silueta sužavanjem suknje lagano prelazi u S – siluetu. Ovaj prelazak joj omogućava inačica krinoline – *bustle* ili *turnir*. „Turnir, koji je uslijedio nakon krinoline, u početku je običan podstavljeni jastuk smješten ispod

---

²⁶ Grau, F., *Povijest odijevanja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2008., str. 91.

suknje, zatim armatura od polukrugova posve zabačena straga. Sve do 1876. i nakon 1883. turniru će se pridodati još i puf, nabrani dio prihvaćen za struk.²⁷ Kraj stoljeća obilježava još jedan novi stil, Art Nouveau. On se predstavlja kao novi umjetnički pravac koji ne nalikuje na ništa do sada. Zagovornici ga prikazuju kao određeni revolt Viktorijanskom periodu.²⁸

Slika 4. Reklama za *health bustle*, 1870.-te i 1880.-te godine

Početakom 70-ih nastaje nova forma haljine tzv. *tea gown*. Najčešće se nosi bez korzeta, nije jako uska, te je mekših obrisa.²⁹ Haljina naglašava stražnjicu (Cul de Paris

²⁷ Grau, F., *Povijest odijevanja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2008., str. 93.

²⁸ Tortora, P., Eubank, K., *Survey of historic costume*, Fairchild books, New York, 2010., str. 384.

²⁹ Tortora, P., Eubank, K., *Survey of historic costume*, Fairchild books, New York, 2010., str. 387.

- Pariška stražnjica) i uzak struk, što se postiže korištenjem širokih remena. Gornji dio haljine postaje duži. Suknja dobiva volumen nabiranjem, pregačom i maramom te se ukrašava resicama, perlicama i čipkom. Ovaj stil naziva se *tapissier*. Viši slojevi koriste ručno rađenu čipku i aplikacije.

Prema kraju stoljeća, haljine postaju sve jednostavnije i mekših linija, što otvara put modernijem izrazu. „Od 1891. do 1897. godine haljine najprije gube svoju širinu s napuštanjem turnira koji je zamijenjen jednostavnim jastučićem što se nosi u udubini bokova, u korist rukava koji se postupno napuhuju sve dok, oko 1895., ne postanu tzv. *gigot* ili *balon* rukavi preko kojih se nose mali plaštevci uzdignutog ovratnika, tzv. *colletes*; od 1898. do 1808. godine večernje haljine postaju lakše: rukavi ponovno zadobivaju prirodnije mjere, ogrtači i šeširi neodređenih oblika postaju širi, a razni ukrasi za haljine, koji se i dalje nose uvečer, za dnevni izlazak postaju umjereniji.“³⁰

Najmoderniji modni detalji razdoblja bile su rukavice, čija duljina je varirala, *boa* šalovi od perja, te lepeze i suncobrani. Šeširi su se nosili na konstrukciji frizure te su se ukrašavali raznim tkaninama i perjem.

3.6. HOUSE OF WORTH – RAZVOJ VISOKE MODE

Industrijalizacijom i masovnom proizvodnjom modna odjeća postaje dostupna građanstvu, pa se umjesto na vještine krojača, sve više pažnje počinje posvećivati samom dizajnu. Upravo ova činjenica otvara put visokoj modi i početku dizajnera koji su svoje ideje ostvarivali za elitnu klijentelu. Ocem visoke mode smatra se Charles Frederick Worth, po kojemu je modna kuća Worth dobila ime. On je, za razliku od ostalih modnih dizajnera, prvi započeo prezentaciju sezonskih kolekcija kako bi stvorio internacionalne trendove te inspirirao svoju klijentelu odjećom i modnim dodacima za svaku prigodu. „U godinama oko 1850. Worth lansira visoku modu sa suvremenim obilježjima, a s njom podupire i stvaranje pariške mode koja se tada širi čitavom Europom i Amerikom.“³¹ „Worth, koji će se prvi dosjetiti živih manekena, tzv. *sosies*,

---

³⁰ Grau, F., *Povijest odijevanja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2008., str. 96.

³¹ Grau, F., *Povijest odijevanja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2008., str. 88.

što će omogućiti bolje predstavljanje modela klijentima, spojiti će savršeno umijeće kroja s velikim trgovačkim talentom, i vladat će modom sve do 1895. godine.“³²

Rođen u Lincolnshireu, te ubrzo nakon što njegova obitelj postaje siromašna, Worth pronalazi posao kod lokalnog galanterista. Tamo otkriva svoje zvanje učeći o tkaninama i vrstama poruba. S 13 godina seli se u London gdje stječe više znanja o svili i luksuznim tkaninama te razvija strast prema ženskoj odjeći, pa 1845. godine odlazi u Pariz gdje ubrzo postaje jedan od najpoznatijih modnih dizajnera u svijetu. Nakon vjenčanja s kolegicom Marie Augustine Vernet, počinje joj šivati haljine za posao koje su mu pomogle da privuče klijentelu – uskoro uz pomoć partnera Otta Gustafa Bobergha, koji mu financijski pomaže, iznajmljuje prostoriju na prvome katu u *7 rue de la Paix* u Parizu. Nakon što je prostor uredio i učinio ga maksimalno ugodnim za svoje klijente ova modna tvrtka stječe naziv KUĆE. Prostorije za primanje klijenata su brojne, jednostavno namještene, s pultovima za mjerenje tkanina, a podovi su prekriveni tepisima s uzorkom tigrovog krzna u sivoj i crnoj boji s grimiznim obrubom.³³

Ono što čini njegovu modnu kuću drugačijom jest to što klijentice više nisu donosile vlastite tkanine i ukrase već je Worth, nakon stjecanja čvrstih veza s dobavljačima luksuznih tkanina, sam predlagao stil i ukrašavao odjeću. Također, valja napomenuti detalj na svakom izrađenom komadu odjeće - odjevnu etiketu. U 19. stoljeću nitko nije ušivao ime dizajnera i modne kuće na odjevne predmete te ga i taj dodatak čini unikatnim.

Njegove kreacije nosile su mnoge poznate dame te su vidljive na različitim portretima Franza Xavera Winterhaltera. Čak i u današnje vrijeme, mnoge zvijezde poput Lady Gage, Kate Moss i Kate Hudson nose kreacije modne kuće Worth.

---

³² Grau, F., *Povijest odijevanja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2008., str. 88.

³³ Byrde, P., *Nineteen century fashion*, B. T. Batsford Limited, London, 1992., str. 139.

4. CARICA ELIZABETA BAVARSKA

4.1. BIOGRAFIJA

Jedna od najpoznatijih ličnosti 19. stoljeća u Europi bila je Carica Elizabeta Bavarska, kraljica Mađarske, poznatija pod nadimkom Sisi. Njezin život poslužio je kao inspiracija mnogim umjetnicima; supruga Cara Franje Josipa I još uvijek živi kroz balet, opere, filmove i ostalo. Elizabeta, rođena na Badnjak 1837. godine u Munchenu, potječe od bavarske kraljevske obitelji Wittelsbach. Nije bila princeza već samo „vojvotkinja od Bavarije“. Odrastajući uz sedmero braće i sestara, njezino djetinjstvo bilo je sve samo ne aristokratsko.³⁴

Elizabetina majka, princeza Ludovika Bavarska i majka cara Franje Josipa I, Sofija Bavarska, bile su sestre. Pri pokušaju dogovaranja braka Elizabetine sestre i cara Franje Josipa I, car se zaljubio u Elizabetu i odlučio ju oženiti. Nekoliko mjeseci prije vjenčanja Sisi je naučila mnogo različitih stvari: jezik visokog obrazovanog društva, probleme protokola, površno znanje austrijske povijesti. Naučila je odijevati se prema pravilima, plesati, čak i bolje prati zube.³⁵

Nakon vjenčanja, Elizabeta počinje patiti od epizoda depresije. Cijeli njezin život obilježen je fazama velike tuge, melankolije i željom da pobjegne od svijeta u kojem živi. Smrt dvoje djece, stalni sukobi sa svekrvom i muževa nevjera samo su neki od razloga njezine tuge i osjećaja zarobljenosti na dvoru. Sisi je često putovala kako bi pobjegla od svakodnevnog života. Jednom prigodom otputovala je u Mađarsku te instantno zavoljela narod i zemlju. Napokon, utjecaj nadvojvotkinje Sofije počeo je hlapiti razmjerno polaganom ali sigurnom rastu Elizabetine moći. Godine 1867. Sisi je uživala svoj najveći trijumf; političkim podržavanjem mađarskoga naroda pridobila je naklonost ljudi te omogućila mađarsku krunu Caru Franji i sebi.³⁶

---

³⁴ Cone, P., *The imperial style: Fashions of the Hapsburg era*, Metropolitan Museum of Art, New York, 1980., str. 129.

³⁵ Hamann, B., *The reluctant empress: A biography of Empress Elisabeth of Austria*, Faber and Faber, London, 2012., online

³⁶ Cone, P., *The imperial style: Fashions of the Hapsburg era*, Metropolitan Museum of Art, New York, 1980., str. 143.

Osim teških trenutaka, naravno, bilo je i onih lijepih. Kao članica visokog društva, aristokracije, Sisi je redovito uživala povlastice istog. Uz učitelje raznih jezika i čitanje brojne svjetske literature, razvila je talent pisanja poezije. Često je posjećivala razne izložbe i predstave te se bavila jahanjem i gimnastikom. Za svaku od tih aktivnosti, dakako, bila je potrebna druga odjeća. Odjeća, kostimi i moda nošena svakodnevno u Austro – Ugarskoj za različite prigode, od svakodnevne do ceremonijalne i ritualne, nije se udaljila od Habsburške kulture teatra.³⁷

Njezin život završava tragično i dramatično – pri posjetu Ženevi 1898. godine, Talijan Luigi Lucheni ubija caricu na ulici. Njezin ubojica, mladi anarhist koji ju je ubio na Ženevskom jezeru, zauvijek je zaustavio nemirna lutanja izmučene carice.³⁸

4.2. STIL ODIJEVANJA

Carica Elizabeta oduvijek je smatrana ikonom stila. Njezin izgled bio joj je vrlo važan. Osim što je svakoga dana vježbala na spravama koje je dala izraditi u svojoj sobi i jahala konje, često je provodila dijete i preskakala obroke kako bi zadovoljila svoju opsesiju uskim strukom. Nakon njezine smrti, doktori koji su pregledali tijelo otkrili su kako je bolovala od ekstremne izgladnelosti.³⁹ Na uređivanje i frizuru Sisi je trošila mnoge sate u danu. Smatrala je da je njezina frizura njezin zaštitni znak. Rijetko koja žena u to doba je imala toliku količinu kose te su uglavnom morale nositi umetke.⁴⁰

Kao pripadnica bečke aristokracije, Sisi je imala pristup najfinijim tkaninama i modnim krojevima. Njezine haljine izazivale su divljenje, a posebnost im je davao specifičan stil, nastao upravo spajanjem bavarskog i austrijskog *trachta* te elemenata mađarske narodne nošnje. S obzirom na prisutnost nacionalnih elemenata u modnom izričaju, može se reći da je stil carice Elizabete bio romantičarski. Nakon smrti sina, Sisi

---

³⁷ Houze, R., *Textiles, Fashion and Design Reform in Austria – Hungary Before the First World War*, Routledge, London, 2017., str. 17.

³⁸ Cone, P., *The imperial style: Fashions of the Hapsburg era*, Metropolitan Museum of Art, New York, 1980., str. 151.

³⁹ Cone, P., *The imperial style: Fashions of the Hapsburg era*, Metropolitan Museum of Art, New York, 1980., str. 142.

⁴⁰ Cone, P., *The imperial style: Fashions of the Hapsburg era*, Metropolitan Museum of Art, New York, 1980., str. 145.

prestaje nositi boje te nosi isključivo crninu. Odjeću je najčešće nabavljala od bečkoga salona Spitzer, Drecolli ili Grunbaum koji su pratili Pariške trendove. Također, svečane haljine često je dizajnirao i Charles Frederick Worth.

slika 5. Prikaz sobe za vježbanje i odijevanje, Hofburg, Austria

Neke od najpoznatijih haljina carice Sisi zasigurno su mađarska krunidbena haljina, bijela krinolina sa zvjezdicama i haljina za proslavu vjenčanja. Krunidbena haljina bila je raskošna verzija mađarske svečane haljine, bogato izvezena i ukrašena perlicama, biserima i dragim kamenjem. Ovu svečanu haljinu dizajnirao je Charles Frederick Worth 1867. godine.⁴¹ Na proslavi svojeg vjenčanja Sisi je nosila haljinu izrađenu od bijelog organdija. Na suknji i stoli bilo je izvezeno arapsko pismo zelenim koncem i zlatnim metalnim nitima. Ova haljina jedan je od mnogih suvremenih primjera utjecaja Ottomana na umjetnost i dizajn Austro - Ugarske.⁴² Također, haljina analizirana i reinterpetirana u ovome radu odličan je predstavnik Elizabetinog načina odijevanja.

---

⁴¹ Houze, R., *Textiles, Fashion and Design Reform in Austria – Hungary Before the First World War*, Routledge, London, 2017., str. 253.

⁴² Cone, P., *The imperial style: Fashions of the Hapsburg era*, Metropolitan Museum of Art, New York, 1980., str. 132.

5. ANALIZA ODJEVNOG PREDMETA S PORTRETA CARICE ELIZABETE

5.1. PORTRET ELIZABETE BAVARSKE FRANZA XAVERA WINTERHALTERA

Njemački portretist i litograf Franz Xaver Winterhalter je naslikao portret carice Elizabete, poznate i kao Sisi. Portret je nastao u 19. stoljeću, 1865. godine, te pripada stilu historicizma. Iako je original u vlasništvu Muzeja povijesti umjetnosti u Beču, on se čuva u palači Schönbrunn, jednom od najvažnijih kulturnih spomenika Austrije, također i ljetnikovcu obitelji Habsburg. Dimenzija portreta je 133 x 255 cm.

slika 6. Portret carice Elizabete, Franz Xaver Winterhalter, 1865.

Kao slavan slikar među aristokracijom, Winterhalter čak četiri puta slika caricu Elizabetu. Najpoznatija su dva portreta iz 1864. i 1865. godine. Jedan od njih prikazuje caricu u bijeloj svečanoj haljini s dijamantnim zvijezdama u ispletеноj kosi, a drugi, vrlo intiman portret, kojeg je car Franjo Josip I držao iznad stola do smrti, prikazuje ju s raspuštenom kosom.⁴³

slika 7. Prikaz radne sobe cara Franje Josipa, s vidljivim portretom carice Elizabete, Hofburg, Austria

Portret naslikan 1865. godine Winterhalter je naslikao pri samome kraju svoje karijere, 8 godina prije smrti, prema narudžbi cara Franje Josipa, Elizabetinog supruga. Slika je dovršena kada je Elizabeta imala 28 godina. Winterhalter je prikazuje onakvom kakva je i bila, kraljica fantazije u svijetu fantazije, carica iz snova u bijegu od same sebe.⁴⁴

Winterhalter je na ovome portretu koristio tehniku ulje na platnu. U prvome planu je bjelina i lepršavost tkanine. Carica Sisi je okrenuta u poluprofil te ruke drži spojene ispred trbuha. Nabori na haljini i komadu tila kojim je zaogrnuta carica

⁴³ Cone, P., *The imperial style: Fashions of the Hapsburg era*, Metropolitan Museum of Art, New York, 1980., str. 142.

⁴⁴ Cone, P., *The imperial style: Fashions of the Hapsburg era*, Metropolitan Museum of Art, New York, 1980., str. 11.

prikazani su realistično te im slikar daje dodatan romantičan šarm koristeći tehniku *sfumato*. Osim bijele haljine i puti koje su u prvome planu, ostale boje su poprilično nježne i nisu u jakim kontrastima. U pozadini je naslikano nebo s oblacima te biljke.

5.2. ANALIZA ODJEVNOG PREDMETA

Na portretu je bavarska carica Elizabeta odjevena u bijelu krinolinu bogato ukrašenu tilom i sjajnim zvjezdicama koje su bile njezin zaštitni znak. Vjeruje se da je haljina djelo robne kuće Worth, te da ju je Sisi odjenula za bratovo vjenčanje.⁴⁵ Ne postoje podaci o tome gdje se haljina nalazi, te je li uopće očuvana, pa jedini svjedok ostaje ovaj portret.

Njena kreacija izrađena je od svilenog satena u kombinaciji s tilom koji daje dojam prozračnosti i lepršavosti. Saten je ukrašen metalnim nitima u obliku zvjezdica te izvezen dragocjenim kamenjem i biserima. Slojevi tila lagano su prebačeni preko satena kako bi cijela haljina djelovala još čarobnije.

Iako je popularna boja u to doba bila plava, *Journal des demoiselles* 1865. godine navodi kako „ništa nije ljepše i elegantnije od bijele boje“.

Kako je Sisi bila opsjednuta savršenom figurom, haljina na portretu jasno prikazuje njezinu gotovo prenatrpanu figuru pješčanoga sata. Ramena haljine spuštene su i otkrivena, što je i karakteristično za ovo razdoblje. Korzet čvrsto pritišće trup i sužava se prema pomalo povišenom struku te naglašava njegovu uskoću, nakon čega se silueta opet širi pomoću krinoline koja je na stražnjici i dalje predimenzionirana. 60-ih godina 19. stoljeća krinoline gube volumen s prednje strane naglašavajući jače stražnjicu. Sisi na ovome portretu najvjerojatnije nosi dvostruku krinolinu izrađenu od spojenih obruča koja se uobičajeno nosila uz haljine za bal. Haljina ne otkriva gležnjeve, a stražnji dio je duži od prednjega.

---

⁴⁵ Hamann, B., *The reluctant empress: A biography of Empress Elisabeth of Austria*, Faber and Faber, London, 2012., online

X-siluetu uz mnogobrojne slojeve svile, satena i samu konstrukciju krinoline naglašavaju i preimenzionirani kratki rukavi kružnog „puf“ oblika, također bogato ukrašeni zvjezdastim aplikacijama i tilom. Korzet ima *bertha* izrez koji je ukrašen bijelom dekorativnom trakom i crnom svilenom vrpcom koje su međusobno isprepletene. Kopčanje korzeta je na stražnjoj strani, tj. na leđima, i to pomoću crne svilene vrpce. Također je vidljiv nježni šal od tila koji je lagano omotan oko leđa te, za potrebe portreta, spušten ispod stražnjice, a s prednje strane ga carica drži u rukama uz lepezu.

5.3. ANALIZA MODNIH DETALJA

Kosa carice Elizabete oduvijek je smatrana vrlo posebnom – dnevno je provodila sate češljajući svoju gustu i dugu kosu te njegujući ju sirovim jajima, konjakom, uljima i mnogim drugim tretmanima. Za ovaj portret Sisi je isplela kosu u pletenice koje daju veliki volumen i stvaraju prirodan oblik krune na glavi. Pletenice su ukrašene srebrnim zvjezdicama po kojima je Sisi bila poznata. Izgledom i oblikom podsjećaju na jedan od simbola Austrije – runolist.

Poznati bečki draguljari Köchert izradili su 27 zvijezda za nju. Svaka zvijezda ima 10 krakova, svaki krak ima ispunu od dijamanta, te je na sredini svake zvijezde biser.

Osim prekrasnih zvijezda u kosi, Sisi oko vrata nosi bisernu ogrlicu koja s prednje strane ima srebrne dijamante a veže se crnom baršunastom trakom. Nakon što je dovršen portret, zvjezdice su postale modni trend.

Na portretu se također prikazuje bijelo zlatna lepeza s drvenom drškom koju carica drži u rukama. Iako se ne vidi točno što je naslikano na njoj, pretpostavlja se da dolazi iz modne kuće Worth koja je uz haljinu obično radila i modne dodatke kao komplet.

5.4. REKONSTRUKCIJA HALJINE

Bijela haljina ukrašena zvjezdicama postala je simbol carice Sisi i Habsburgovaca. Osim na različitim turističkim prospektima i knjigama, haljina je više puta rekonstruirana za različite izložbe, modne kampanje, filmove i kazališne predstave.

Jedna od najpoznatijih rekonstrukcija zasigurno je poznati film Sisi s glumicom Romy Schneider u glavnoj ulozi. Kostimografiju potpisuju Leo Bei, Gerdago i Franz Szivats. U jednoj sceni mlada glumica nosi rekonstrukciju slavne bijele haljine. Također, na velikome platnu pojavljuje se haljina vrlo slična ovoj u filmu Fantom u operi.

U prosincu 2014. godine na internetu se pojavljuje video modne kuće Chanel pod imenom „Reincarnation“. Radi se o modnoj kampanji a ujedno i glazbenom duetu američkog pjevača Pharella i engleske manekenke Care Delevigne. U spotu su obučeni kao carica Elizabeta i car Franjo Josip.

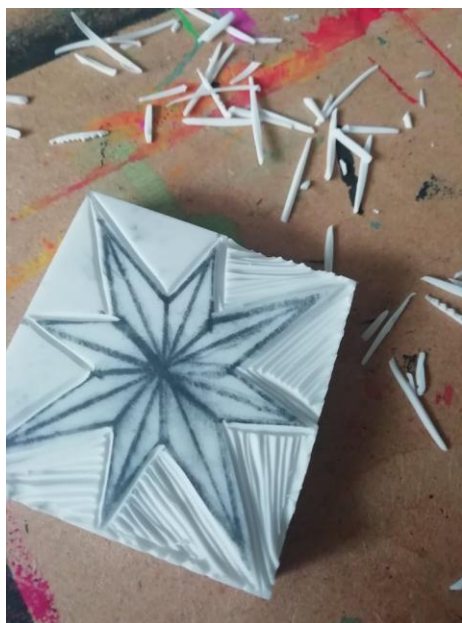
Također, valja napomenuti i izložbu „Modni ormar carice Sisi“ koja je trenutno otvorena u galeriji u Opatiji. Izložba predstavlja odjeću carice Elizabete, nastalu u krojačkom salonu slavne mađarske obitelji Czedly u koji je zalazila sama carica.

6. PRAKTIČNI DIO

U praktičnom dijelu ovog diplomskog rada reinterpetirana je bijela haljina carice Elizabete s portreta Franza Xavera Winterhaltera iz 1865. godine. Prilikom istraživanja za reinterpetaciju korištena je različita literatura. Kako bi se napravio kroj sličan povijesnom kostimu, korištene su knjige autorice Arnold, J., *Patterns of fashion 1* i 2. Ova literatura pomogla je pri razumijevanju krojenja haljine 19. stoljeća, dok je za izradu kroja za reinterpetaciju prema baznoj haljini bio korišten članak autorice Kocijančić, Đ., *Research and Investigation of Women's Dress Pattern*. Kroj i kostim su izrađeni pod stručnim vodstvom dipl. ing. Đurđice Kocijančić, stručne suradnice, u šivaoni TTF-a.

Za razliku od originalne haljine, reinterpetacija donosi nekoliko promjena – korzet ima manje krojnih dijelova, rub prednje sredine na korzetu nema specifičan „V – oblik“, rukavi su načinjeni od samo jednog krojnog dijela te je podsuknja iskrojena od punog kruga. Forma haljine te boja i uzorak tkanine ostali su isti. Reinterpetacija haljine sastoji se od tri dijela – korzeta s našivenim rukavima, podsuknje i gornje suknje. Uz haljinu napravljen je i šal kao dodatak. Tkanine korištene za izradu su žutica i žoržet - muslin. Ukupno je korišteno 7 m žutice i 6,80 m žoržeta - muslina.

Za oslikavanje žutice korištena je tehnika *block print*. Na 2 komada linoleuma, većem i manjem, ručno je izrezbaren motiv zvijezde s 8 krakova. Boja za tekstil nanošena je grafičkim valjkom na linoleum te se motiv ručno otiskivao na željeno mjesto. Nakon fiksiranja boje pod visokom temperaturom glačalom, na određena mjesta na otisnutom dijelu tkanine dodan je obrub bojom sa šljokicama kako bi tkanina djelovala sjajnije. Obrub je također fiksiran glačalom nakon višednevnog sušenja na zraku.

Slika 8. Izrada štamčilja za block print

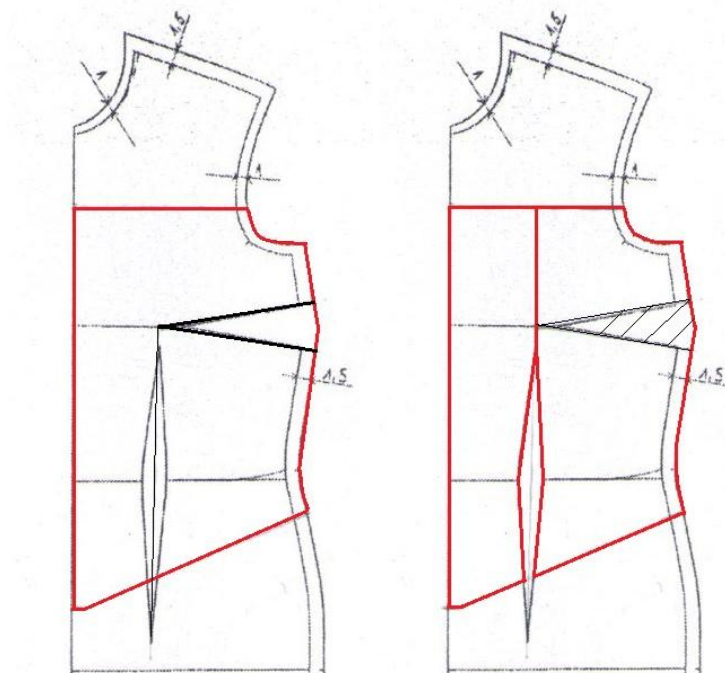
Slika 9. Oslikavanje krojnih dijelova

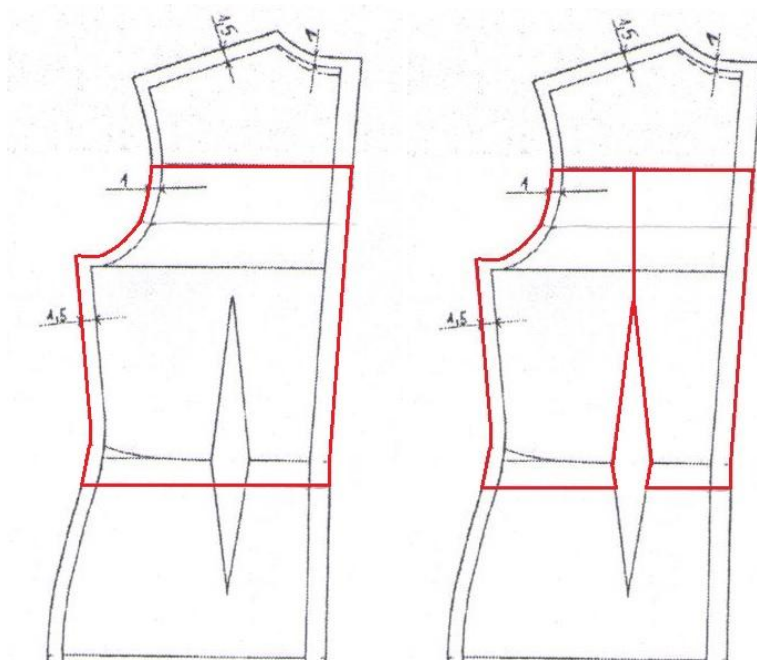
Slika 10. Fiksiranje boje na krojnim dijelovima glačalom

Kao baza za izradu kroja korzeta korišten je temeljni kroj ženske haljine u veličini 38 te je od toga kroja modeliranjem napravljen kroj korzeta i rukava. Korzet se sastoji od 4 dijela na polovini korzeta (ili od 8 dijelova na cijelom gornjem dijelu korzeta) te jednake podstave od žutice. Na temeljnom kroju haljine prvo se zatvara prsni ušitak – središnja linija prednjeg ušitka produžuje se prema gore za 2 cm te stvara sjecište pod pravim kutem s linijom koja prolazi kroz sredinu prsnoga ušitka. Zatim se kroz tu točku provlače linije koje stvaraju novi prsni ušitak. Na bočnoj strani struk se spušta za 3 cm, a na prednjoj sredini za 12 cm te njihovim spajanjem nastaje dijagonala,

ujedno i rub korzeta. Kako korzet ne bi imao jako oštar vrh na prednjoj sredini, dijagonala ne završava na liniji prednje sredine već 1 cm prema bočnom šavu. Na bočnom šavu je od struka mjereno 25,5 cm prema gore za gornji rub korzeta te izrez za rukave (10,5 cm prednji i 11,5 cm stražnji). Na stražnjem dijelu temeljnog kroja na haljini ispod struka je 3 cm postavljen rub korzeta. Na dobivena 4 krojna dijela potrebno je dodati šavne dodatke, na mjestima gdje se modeliralo tj. gdje se krojni dio unutar kroja razrezivao. U temeljnom kroju haljine već su dodani bočni šavovi od 1,5 cm, a 2 cm na stražnjoj sredini za kopčanje je već dodano unutar kroja, dok se na sve ostale nove krojne dijelove dodaje po 1 cm.

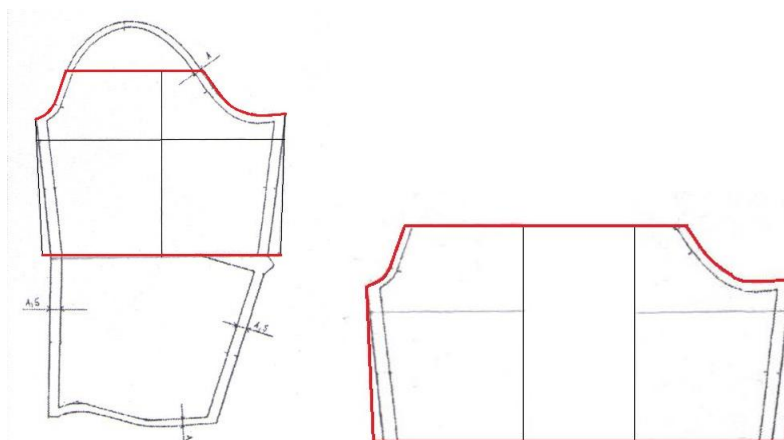

Slike 11. i 12. Modeliranje prednjeg dijela kroja

Slike 13. i 14. Modeliranje stražnjeg dijela kroja

Prema rukavnoj okruglini na korzetu se mjeri temeljni kraj rukava, te se po smjeru niti (šav rukava) produžuje za 25 cm. Rukav je potrebno raširiti, po smjeru niti, za 15 cm. Kada je rukav proširen i produžen, potrebno je na donjem rubu označiti dvije točke – 0,5 cm prema sredini na prednjoj strani te 1 cm na stražnjoj strani. Zatim se iz tih točaka prema rubu okrugline vuku okomite linije pod pravim kutem. Na kraju se dodaje traka debljine 3 cm koja dolazi na gornji rub korzeta, od prednje sredine, preko ruke, do stražnje sredine.

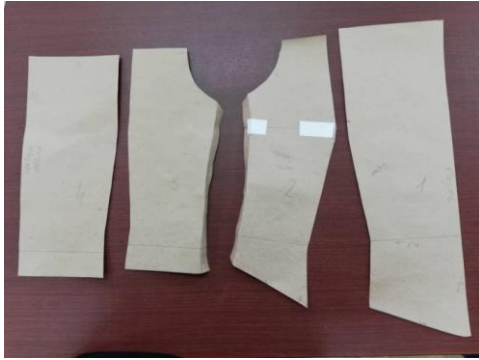
Slika 15. i 16. Modeliranje rukava

Tkanina se kroji u smjeru niti osnove (paralelno sa živim rubom). Svaki krojni dio korzeta, uključujući i podstavu korzeta od žutice, učvršćen je platnenom međupodstavom (flizelinom), kako bi korzet bio krući i čvršći. Nakon što su krojni dijelovi učvršćeni flizelinom pristupa se oslikavanju svakog krojnog dijela. Zatim se, nakon oslikavanja svakog krojnog dijela, na svaki krojni dio šiva gornji sloj tkanine od žoržet – muslina. Kako bi međusobno spajanje krojnih dijelova bilo urednije i lakše, te kako se žoržet – muslin ne bi pomicao i klizio s oslikane žutice. Kada su svi krojni dijelovi spojeni s žoržet – muslinom, na šavovima s unutarnje strane šivaju se trake debljine 3 cm u koje se provlače plastične trake, (*fišbajni*) debljine 12 mm i 2 cm kraće od šava korzeta. Podstava od žutice se također spaja kao i gornji oslikani korzet, samo bez žoržet – muslina. Nakon toga se spaja podstava s gornjim slojem šivanjem po donjem rubu korzeta za širinu od 1 cm. Zatim se na korzet šivaju rukavi koji su prethodno nabrani na veličinu rukavne okrugline (25 cm mjesto za gornji rukav). Nabori su širine 2 i 3 cm s razmacima od 1 cm te je na rub dodana traka od žoržet – muslina za vezanje.

Slika 17. Isprobavanje kroja korzeta

slika 18. Krojni dijelovi korzeta

slika 19. Spajanje žutice i žoržet – muslina

slika 20. Izrezivanje podstave za korzet

Slika 21. Korzet prije porublivanja

Slika 22. Izrezivanje tkanine za rukav

Za kopčanje korzeta su izrađene trakice debljine 3 cm koje su prošivene na širinu 0,5 cm te odrezane na širinu od 5,5 cm. Trakice su presavinate i umeću se na gornju tkaninu okrenute prema licu tkanine te prošivaju s obje strane. Na svakoj strani ima 9 trakica u razmaku od 1,5 cm do sljedeće trakice. S desne strane korzeta uz trake za kopčanje, dodan je i podlistak za vezanje. Na samome kraju se šiva gornji rub korzeta od trake koji je napravljen od dvije prethodno spojene tkanine širine 8 cm (gotova širina trake je 3 cm) te s gornje strane trake ukrašene bisernim trakama.

Slika 23. Izrada kukica za kopčanje

Slika 24. Šivanje kopčanja na korzetu

Podsuknja od žutice je krojena iz punog kruga tkanine u dva dijela dužine 180 cm na stražnjem dijelu (1. dio i pola kruga) i 105 cm na prednjem dijelu (2. dio ili druga polovina kruga), ali je krojeno 112 cm. Mjerena je po širini struka te je na nju dodana pasica širine 3 cm koja se na stražnjoj sredini veže. Gornja suknja od žoržet-muslina sastavljena je od 4 komada tkanine različitih duljina (150 cm, 2x170 cm i 195 cm) kako bi se također postigao oblik punog kruga. Ukupno je dobiven opseg suknje od 578 cm te je tu širinu bilo potrebno smanjiti na 75 cm tj. širinu struka, što je postignuto naborima. Od prednje sredine se sa svake strane rade nabori veličine 3, 5, 10 i 15 cm s razmakom od 1 cm. Na prednjoj sredini suknje se ostavlja prostor od 10 cm bez nabora. Na gornju suknju od žoržet – muslina se također nadodaje pasica dužine struka s dodatkom od 40

cm za vezanje, na unutarnju stranu pasice se stavlja perforirana ljepljiva međupodstava. Nakon toga se izravnavanjem svih različitih dužina tkanine suknje od žoržet - muslina dobiva suknja sa šlepom koja na stražnjem dijelu iznosi 195 cm, a na prednjem dijelu 120 cm. Rubove suknji od žutice i od žoržet - muslina potrebno je porubiti svaku zasebno za 1 cm.

Slike 25. i 26. Rezanje podsuknje

Slika 27. Isprobavanje dužine suknje

Slika 28. Izrada nabora na suknji

Slika 29. Reinterpretacija haljine

Slike 30. i 31. Reinterpretacija haljine, prikaz cijelog modela

Slike 32. i 33. Reinterpretacija haljine, prikaz kopčanja i stražnjeg dijela

7. ZAKLJUČAK

Likovna umjetnost, u svim svojim oblicima, neovisno radi li se o slikarstvu, kiparstvu ili glazbi, omogućuje uvid u jedan drugi svijet, a pomaže i u očuvanju povijesnih činjenica. Izgled mnogih važnih povijesnih ličnosti ostao bi nepoznanica, da nije bilo vrsnih umjetnika koji su svojim radom ovjekovječili trenutke iz prošlosti. Franz Xaver Winterhalter naslikao je, prema narudžbi cara Franje Josipa, portret carice Sisi u bijeloj haljini i sa zanimljivim modnim detaljima.

Slika prikazuje caricu Sisi u bijeloj, prozračnoj haljini. Boje su pastelne, mirne, te nema jakih kontrasta. Na kosi carica ima ukrase u obliku zvjezdica koje podsjećaju na runolist, simbol Austrije. Haljina koju carica Sisi nosi u skladu je s njenim karakterom, a tehnika kojom je naslikana omogućila je prikaz njezine krhke figure, sanjivosti i nježnog karaktera. Na ovaj način sve je u skladu te su upravo zato ova slika, kao i dizajn haljine, te modni dodaci, postali važan dio austrijske kulture koji predstavlja njihovu povijest, zemlju i običaje.

Reinterpretacija ove haljine obuhvatila je izradu kroja iz baznog kroja u vlastitoj veličini, odabir odgovarajućih tkanina, izrezivanje krojnih dijelova, učvršćivanje flizelinom, šivanje i ukrašavanje. Izrada je bila zahtjevna, te je postignuta odgovarajuća silueta i stilski izraz haljine. Krojenje, šivanje i nošenje ovakve haljine zanimljivo je i poučno iskustvo koje pruža dobar uvid u tehničke i estetske zahtjeve aristokratskog odijevanja iz 19. stoljeća. Tako je ovo istraživanje uspješno, te je uz proučavanje odijevanja u 19. stoljeću i analizu odjevnog predmeta s portreta carice Sisi, dobivena reinterpetirana haljina u vlastitoj veličini.

8. LITERATURA

1. Arnold, J., *Patterns of fashion 1, C.. 1660-1860: Englishwomen's Dresses and Their construction*, Macmillan, London, 1984.
2. Arnold, J., *Patterns of fashion 2, C.. 1860-1940: Englishwomen's Dresses and Their construction*, Macmillan, London, 1977.
3. Boucher, F., *20,000 years of fashion: The history of costume and personal adornment*, Harry N. Abrams, New York, 1987.
4. Byrde, P., *Nineteen century fashion*, B. T. Batsford Limited, London, 1992.
5. Cone, P., *The imperial style: Fashions of the Hapsburg era*, Metropolitan Museum of Art, New York, 1980. (dostupno online na <https://books.google.hr/books?id=dvVQBhxa4OUC&printsec=frontcover&hl=hr#v=onepage&q&f=false>)
6. Dorfles, G., *Moda*, Golden Marketing, Zagreb, 1997.
7. English, B., *A Cultural History of Fashion in the 20th and 21st Centuries: From Catwalk to Sidewalk*, Bloomsbury, London, 2013.
8. Galović, M., *Moda: Zastiranje i otkrivanje*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2001.
9. Grau, F., *Povijest odijevanja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2008.
10. Hamann, B., *The reluctant empress: A biography of Empress Elisabeth of Austria*, Faber and Faber, London, 2012. (dostupno online na https://books.google.hr/books?id=TycC_OQQ6QQC&printsec=frontcover&hl=hr#v=onepage&q&f=false)

11. Houze, R., *Textiles, Fashion and Design Reform in Austria – Hungary Before the First World War*, Routledge, London, 2017. (dostupno online na <https://books.google.hr/books?id=9jwrDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=hr#v=onepage&q&f=false>)
12. Kocijančić, Đ., *Research and Investigation of Women's Dress Pattern*, Textile & Leather Review, vol. 1, broj 3-4, 2018., (dostupno online na <https://doi.org/10.31881/TLR.2018.vol1.iss3-4.p100-113.a10>)
13. Laver, J., *Costume and fashion: A concise history*, Thames and Hudson world of art, London, 2012.
14. Maroević, I., *19. stoljeće - tradicija i moderne nacije*, Muzeologija, vol., br. 37, str. 7-14, 2000. (dostupno online na: <https://hrcak.srce.hr/87443>)
15. Martin, R., *The Ceaseless Century: 300 Years of Eighteenth-century Costume*, Metropolitan Museum of Art, New York, 1998. (dostupno online na <https://books.google.hr/books?id=kLRYnYzmlcC&printsec=frontcover&hl=hr#v=onepage&q&f=false>)
16. Riello, G., McNeil, P., *The fashion history reader: global perspectives*, Routledge, London, 2010.
17. Skupina autora, *Ilustrirana povijest svijeta*, Redakcija Schüllerovog leksikona, Stvarnost, Zagreb, 1970.
18. Thomas, C., Örmén C., *Povijest donjeg rublja*, Alfa, Zagreb, 2011.
19. Tortora, P., Eubank, K., *Survey of historic costume*, Fairchild books, New York, 2010.

WEB IZVORI

<https://fashionhistory.fitnyc.edu/1865-winterhalter-empress>, kolovoz 2019.

<https://www.festivalopatija.hr/program/modni-ormar-carice-sisi>, kolovoz 2019.

<http://www.thecourtjeweller.com/2013/12/sisis-diamond-stars.html>, kolovoz 2019.

<http://www.worthparis.com/>, kolovoz 2019.

<https://www.youtube.com/watch?v=wO4-TV6Zckc>, kolovoz 2019.

<https://www.britannica.com/biography/Franz-Xaver-Winterhalter>, kolovoz 2019.

<https://www.schoenbrunn.at/en/>, kolovoz 2019.

9. IZVORI SLIKA

Slika 1. Prikaz haljina u empire stilu, Harriet i Elisabeth Binney, 1806. godina
skenirano iz knjige: Byrde, P., *Nineteen century fashion*, B. T. Batsford Limited,
London, 1992., str. 26.

Slika 2. Prikaz haljina u stilu romantizma
skenirano iz knjige: Byrde, P., *Nineteen century fashion*, B. T. Batsford Limited,
London, 1992., str. 47.

Slika 3. Prikaz krinoline, oko 1860. godine
skenirano iz knjige: Laver, J., *Costume and fashion: A concise history*, Thames and
Hudson world of art, London, 2012., str. 179.

Slika 4. Reklama za *health bustle*, 1870.-te i 1880.-te godine
skenirano iz knjige: Laver, J., *Costume and fashion: A concise history*, Thames and
Hudson world of art, London, 2012., str. 201.

Slika 5. Prikaz sobe za vježbanje i odijevanje, Hofburg, Beč, Austria, fotografija: Tina
Dietz, dostupno na [https://www.hofburg-wien.at/en/about-the-location/imperial-
apartments/dressing-exercise-room/](https://www.hofburg-wien.at/en/about-the-location/imperial-apartments/dressing-exercise-room/) (pristupljeno 6. 9. 2019.)

Slika 6. Portret carice Elizabete, Franz Xaver Winterhalter, 1865., Hofburg, Beč,
Austria, fotografija: Gerald Schedy,
dostupno na <https://artinwords.de/franz-xaver-winterhalter-kaiserin-elisabeth/>
(pristupljeno 6. 9. 2019.)

Slika 7. Prikaz radne sobe cara Franje Josipa, s vidljivim portretom carice Elizabete, u
Hofburgu, Austria, fotografija: Wilfried Gredler,
dostupno na [https://www.hofburg-wien.at/en/about-the-location/imperial-
apartments/study/](https://www.hofburg-wien.at/en/about-the-location/imperial-apartments/study/) (pristupljeno 6. 9. 2019.)

10. POPIS SLIKA – PRAKTIČNI DIO

Slika 8. Izrada štamбилja za block print

Slika 9. Oslikavanje krojnih dijelova

Slika 10. Fiksiranje boje na krojnim dijelovima glačalom

Slike 11. Modeliranje prednjeg dijela kroja

Slika 12. Modeliranje prednjeg dijela kroja

Slika 13. Modeliranje stražnjeg dijela kroja

Slika 14. Modeliranje stražnjeg dijela kroja

Slika 15. Modeliranje rukava

Slika 16. Modeliranje rukava

Slika 17. Isprobavanje kroja korzeta

slika 18. Krojni dijelovi korzeta

slika 19. Spajanje žutice i žoržet – muslina

slika 20. Izrezivanje podstave za korzet

Slika 21. Korzet prije porublivanja

Slika 22. Izrezivanje tkanine za rukav

Slika 23. Izrada kukica za kopčanje

Slika 24. Šivanje kopčanja na korzetu

Slika 25. Rezanje podsuknje

Slika 26. Rezanje podsuknje

Slika 27. Isprobavanje dužine suknje

Slika 28. Izrada nabora na suknji

Slika 29. Reinterpretacija haljine

Slike 30. Reinterpretacija haljine, prikaz cijelog modela

Slika 31. Reinterpretacija haljine, prikaz cijelog modela

Slika 32. Reinterpretacija haljine, prikaz kopčanja i stražnjeg dijela

Slika 33. Reinterpretacija haljine, prikaz kopčanja i stražnjeg dijela